

HIGIEN'A SI SCOL'A.

FOIA

pentru Sanetate, morbi, Educatiune si instructiune.

Ese in fie-care luna odata. — Pretiul de prenumeratiune: pre anu e 2 fl., pre semestru 1 fl. A se adresă la Editiune in Gherl'a.

Cercului vietiei.

(Urmare.)

40. Din contra corpulu organicu său mai bine disu: combinațiunea de elemente organica se pune prin metamorfosa in o necesaria legatura cu lumea ce-lu incungiura, fiindu-că elu poate imprumută numai dela ea ce-i lipsesce. Pentru ele devinu totu acele chemice si fisicali potentie, cari preparăza începutu ruinarea corpuri loru anorganice, condițiuni necesarii ale esistintii lui (tienêndu-vietia).

41. Poterea organica (35) nu 'si tiermuresce activitatea sa a numai singuru asupr'a rezultatului alu pacinicei positiuni lângă olalta a combinatiunelor noue. Fia-care parte a corpului organicu — substantia — este mai vîrtoșu cuprinsa in o neintrerupta schimbare a materiei sale pâna-ce tiene vieti'a. — Intensitatea a acestei schimbari stă in dréptă proporțiune cu marimea activitatii vie. Pierderile, ce patimesce masin'a via prin invecitura si utilisare conditionea trebuinti'a unui suplinitoriu ecivalentu. Receptiunea nouelor materii de din afara si substituirea loru in loculu celor utilizate si separate, este o mai departe fundamentalala aparițiune a poterilor organice (10).

42. Poterea organica este o heredire, ce o primesce inviat'a materia organica a germinelui dela primitulu organismu mumescu. Dupa unu planu ei inascutu si de noi nescrutaveru, desvîlta ea organismulu, imprumuta dela lumea esterna materi'a, din care 'lu edifica si î-lu predă mai tardiu din parte schimbatu (28) erasi indeuptu. Ea se inmultiesce si imparte in ace'a mersu, precum materialulu cresce, in care ea lucra si cu care este ea un'a. Dela

antafulu impulsu de preformare a germinelui pâna la acelu momentu cându celu viu cade jertva nestramutabileloru legi de disolvire, ea fora intrerumpere e activa si aréta numai cu progresiv'a etate o consunatória descrescere a activitatei sale.

43. Sub organisatiune intielegemu modulu unirei a heterogeneloru membre in unu intregu, care are de baza unu planu rationabilu.

Agregatele cristaleloru nu suntu dara organisate. Sustienerea unei esistintie de viétia individuala prin conlucrarea partiloru heterogene este ide'a, care se pronunçia in organisatiune. Fia-care parte a intregului, care esistint'a s'a partiala o subordinea scopului finalu, ce are se se tientésca cu impreuna lucrare a toturorul celor alalte parti, se numesce organu si unirea conforma scopului a toturorul organeloru in unu intregu capace de viétia se numesce: organismu.

44. Organismu se numesce dara unu corp organicu compusu forte complicatu, pentru-că elu consta din unu numeru de diferite materii organice si anorganice formate in parti, din care fia-care singuratica are o cu totulu oterita functiune si o forma diferita de a celelalte, tote inse la olalta suntu active spre binele intregului. Plantele, animalele si ómenii se numescu organismi.

45. O astfeliu' de parte a organismului, ce se numesce organu are caus'a esistintiei s'ale nu in sene ci in intregulu, carui aparțiene ea că atare. Scopulu ultimu alu organeloru nu este dara propri'a loru esistintia ci participarea loru la esistint'a intregului. Ele formează o catena, ale caroru zale nu e numai aternarea uneia de alt'a, ci a fia-carei cu tote a celelalte, si din care nu se poate scôte neci un'a, fora se conturbe conceptulu intregului si a-i nimici armonia.

46. Organicu si organisatu. — Organisatu inchide in sine deja conceptulu „organicu“ nu inse si vice-versa. — Fia-care prin procesulu vietii alu organismiloru produsa combinatiune de materii chemice simple, ce nu provinu in lumea anorganica, se numesce „organicu“ organica substantia (35).

Totu ce este organisatu consta din diferite substantie organice de oterita forma, din care fia-care posiede speciale proprietati, cari se asiédia dupa óresicari legi lângă olalta seu se strabatu si prin analisa ori microscopu se potu deosebi că diferente. Albusiulu, erulu sangelui, limfa etc. suntu organice, inse nu organisate;

nervulu, muschiulu, ghindul'a suntu organisate, si eo ipso organice.

47. Actiunea propria lucrătoria la olalta si un'a in alt'a, a materiei organice si anorganice compunatorie de organismi, provoca in ei asié numitele aparitiuni de viétia, este sorgintea vietii loru; pentru aceea se si dice de densii — adeca de organismi — că suntu insufletiti (42). Firesce că dupa acésta — dice Prof. Bock, sufletulu nu este ceva nevisibilu, necorporalu, despartiveru de organismu, care de ori unde in timpu oteritu aru intrá in corpulu organicu, si la mórte aru est érasi din elu, ci elu este numai resultatulu ce jace de bas'a vietii a materiei organice (a corpului organicu.) In acestu intielesu au si plantele tocmai asié că si animalele si omulu unu sufletu si acesta este presentu in toti acesti'a organismi dela formatiunea celei dintâi celule a corpului seu pâna la mórtea loru. De multe-ori inse cu dreptu se privesce de asemene insemnatale sufletulu si spiritulu; cu ventulu sufletu este mai vîrtozu de asemene insemnatale cu expresiunea: potere organica — 42.)

48. Déca schimbarea materialului elementariu incéta in organismi, apoi incéta si activitatile vietii ale loru si intra mórtea. — Cu ea incepe solutiunea compozitioanei propriaminte complicate a loru, destrugerea formei organice a loru, inceat'a prefacere mai susu numitei substantie organice, adeca mai compuse érasi in mai simple, anorganice prin combinarea cu ocsigenu — ardere, putrefire — peste totu prin descompunere — putredire (35.)

49. Cea mai mare diferinta intre lumea animala si vegetabila, cari ambe suntu edificate mai totu din acelu protomaterialu, consta in privintia acésta in ace'a că plantele potu produce töte partile constitutive ale loru érasi numai din mai 'nainte esistentele combinatiuni ale elementelor, ce le compune, inse din anorganice eminalminte din apa, acidu carbonicu si amoniacu. Corpulu animalelor si alu omului inse nu numai din aceste; lui nu-i suntu de ajunsu spre edificarea si sustinerea existintiei sale numai singurele corperi anorganice, ci elu are aci trebuintia inca si de substantie organice, adeca de acele materli, cari au fostu deja parti constitutive ale plantelor seu animalelor, seu suntu productele acestor'a, in cari materiele fundamentali au ajunsu deja o mai compusa mestecare si oterita forma seu cu alte cuvinte: se produca partile constitutive ale sale organice si organisate,

(Va urmă.)

Vegetarianismulu.

(Continuare.)

Motto: „Domnedieu a impartit la nascerea fia-carula o oterita mesura de bucate si de beuture: cene gusta la timpu pucinu, acel'a consuma unu timpu indelungat din ele, cene inse consuma multu, acel'a ajunge curându la capetu.“

Proverbiu arabicu.

Doctrin'a vegetarianismului nu se afla nicairi mai omnilateala, drépta, frumósa si cuceritoria de limba, că in „Macroviotic'a“ lui Hufeland.*) In eminent'a parte practica ne aduce înainte Hufeland mai aprópe tóte midilócele scurtatórie de viétia. Si aci numera elu 1. educatiunea debile cu subimpartiamentele ei. Desmerdarea, préirritatiunea, moliciunea fisica si morala. 2. Desfranarea secensuala. 3. Prea incordat'a sfortiare a potariloru sufletesci. 4. Morbii si tractarea loru nepotrivita, mórttea silnica, sinuciderea. 5. Aerulu necuratu — conlocuirea ómeniloru în cetati mari. 6. Necumpetulu in mancari si beuture, bucatarf'a rafinata, beuturele spirtóse. 7. Morburile si retele sunantie ale sufletului si pasiunile, prea marea ocupatiune si lenevirea. 8. Pré incordat'a representatiune, hipocondri'a. 9. Veninele metalice si organice, vegetabile si animale contagiose. 10. Prématur'a betranézia. — Că midilóce lungitóre de viétia numesce Hufeland: 1. Bun'a vitia fisica (parenti puterosi) sanetósa conceptiune, graviditate ingrigita conformu naturei 2. Rationabil'a educatiune fisica. 3. Junimea activa, invertosiasi, laboriosa. 4. Tienerea curatieniei caste a moravuriloru Junimei. 5. Casator'a fericita. 6. Somnulu si repausulu. 7. Lucrulu si mișicarea. 8. Gustarea aerului liberu, moderat'a caldura. 9. Viétia campestra si in gradini. 10. Calatoriile. 11. Cultur'a pelei si Curatien'a. Scaldele, imbracamintea. 12. Diet'a buna si cumpatarea, grigi'a dintiloru, diet'a de fructe ori vegetabila. 13. Pacea sufletului, simtiulu indestulitu, adeverulu caracterului. 14. Tiermurirea iritamentelor sensuali si sensibili seducatórie. 15. Impedecarea morbiloru si rationabil'a tractare a loru. 16. Scaparea in pericolulu mortei. 17. Ingrigirea betranétieloru. 18. Ingrigirea si intrebuintiarea poteriloru spirituali si cor-

*) Vedi „Macroviotic'a“ lui Hufeland tradusa de Dr. P. Vasiciu in Tom. II, dela fac'a 7—88 si dela fac'a 85—301.

porali. 19. Consideratiunea diferintii in constitutiune, temperamentu, modulu vietii si alu ocupatiunei.

Fiindu dara in Macroviotic'a lui Hufeland date töte principiile esentiali ale vegetarianismului, nu au refusatu barbatii eminenti si esperti a edificá mai departe acést'a frumósa si salutaria doctrina. Combatendu mai vertosu principiele lui Moleschott si Liebig, si dupa densii ale unoru moderni auctori, cari sustienu principiulu falsu: „Carne a dà carne si potere“ si urmându esperintii si cercariloru facute in insusi corporurile s'ale si ale altor'a si-au facutu de problema a areta, care dieta este mai potrivita si mai conforma omului de cultura. Si in acestu intielesu vomu pasti si noi aretându precâtu ne sufere spaçiulu argumentele pro si contra, că cercandu töte se tienemu ce e mai bunu.

Töta faptur'a organica lupta pentru esistint'a corporala a sa, asia dara si omulu. Milióne pieru in acést'a lupta acusi mai nainte acusi mai tardiu; unele si in pantecele mumas'a, mai nainte de ce ajungu la deplina desvoltare si maturitate, abstragându dela miliardele germine, cari nu ajungu neci la fecundatiune neci la inceputulu desvoltarii, milióne alte fapturi esu din acést'a lupta pentru esistint'a corporala forte. ticalóse; au nu duce omulu de cultur'a moderpa viéti'a de-abie pâna la a 40-lea anu, si se nasce intrebarea, că óre alte popóre inaintea nostra ajuns'au la o etate mai inalta si care din ele. Pentru-că omulu nu traesce numai din pane si pe lângă lupta pentru insasi esistint'a sa, elu mai lupta si a doilea lupta, lupt'a pentru ai sei, pentru concetatiunii sei, pentru deaproapele seu, pentru patria si religiune, pentru limb'a si nationalitate. Vegetarianismulu sustiene că pentru unu modu de viéти regulatul se cere o simpla, neiritatória dieta. Asemene principiu de simplatate si abstinentia in töte recerintiele corporali a pusu si Christosu pentru morala si religioasa îndestulitorie de lume misiune a sa si deja nainte de elu si dupa elu l'au glorificatul barbatii esperti si poetii toturor popórelor in felurite moduri că inceputulu si finea ori-carei propasiri culturale: atâtu Laotse si Confucius chinesii, cătu si Moise si Siracu judeii, Pithagor'a si Socratu grecii, Cato si Seneca romanii, pâna la poetii si filosofii popórelor culturali de astazi. — Vegetarianii nu ceru inse tortur'a corpului, cum degenerase ea la unii fanatici entusiasti, ci ei facu dreptate adeveratelor recerintie corporali ale sensualului corpu, si cauta a departa dela elu, totu ce

é reu, că se-lu presente cu atâtu mai perfectu, sanetosu și frumosu, și că totuodata se dè avantagiu perfectei armonice desvoltari a boldurilor sufletesci ale omului in trei directiuni a cug etarei, simtirei si voaintii, a spiritului, a animei si a caracterului.

Numai in corpu sanetosu are unu sufletu sanetosn-patri'a sa, si déca spre o sanetosa edificare a corpului trebuie luptatu in tóte dilele, in tóta óra cu laicu si gigantii sensualitatii trupesci si fiendu că acést'a lupta incetulu cu incetulu a scadiutu páná astadi la popórele de cultura, dicu Vegetarianii că au baremi aceea conscientia, de a fi re'noitu acést'a lupta; si pentru aceea la ei insemnéza vegetarianismulu totu aceea, ce insemnéza si genuin'a umanitate, cu deplin'a omenime, cu adeveratulu cristianismu.

Si vegetarianii de astadi, generatiunea prima, care stă si astadi in midiloculu omenimei corporalminte si moralmine degenerata recunoscu bucurosu, aplecatu si sviiciosu, că si Paulu in timpulu seu: că nu l'aru fi ajunsu deja pe deplenu, precum ne stă elu inaintea ochiloru că idealu, ei inse tindu dupa elu creditiosu si tenace in mania batjocuriloru loru. — Din aceste se vede, că vegetarianii nu suntu nesce omeni fanatici ori secta, ci ei suntu amicii omenimei si dorescu spre benele si prosperitatea acestieia unu modu de viétia simplu, corespunditoru naturei, care se sustienă viétia indelungata si sanetatea, in intregimea sa.

Dar' se vedemu care suntu argumentele acelor'a cari recomenda carnea pentru nutritiunea omului, si dicu, că carne face carne si dà putere si cari suntu contra-argumentele vegetarianilor.

Sarc ofagi — mancatorii de carne — dicu: 1-o Bucatele de plante nu suntu destulu de nutritórie. Inse chemia afirma din contra. Fisiologia si esperintia inca ne documentează altufeliu. — Infapta se pote documenta, că multe specie de fructe suntu tocmai asié de nutritórie că si carne, ca multe vegetabilie suntu asemene că si carne nutritória si ca tóte cerealiele — bucatele — suntu mai nutritórie că carne. 2. că omulu numai prin mancarea de carne pote capeta potere duratórie. Dar' esperintia de tóte dilele, né aréta, că cele mai grele munci se efeptuesc de acei ómeni si s'au efeptuitu totudeau'a, cari au gustatu celu mai puçinu nutrementu animalu si ca neci unu animalu carnivoru nu pote prestă duratoriu o munca grea. Se esperimenteze acei domni, că óre leulu ori tigrulu ori

hien'a fi-va in stare se esecute munc'a ce o esecuta boulu, camil'a, calulu ori mululu. In tota lumea se afla omeni de poteri extraordinarie si duratorie, cari preste totu nu gusta carne. Hamalij din Constantinopolu si din Brasiovu ne dau destula dovèda despre acésta. Apoi si cele mai mari si mai tari animale ale pamentului suntu plantivore. Elefantulu, rinocerul, nu mananca carne.

3. Medicii aoperatori de diet'a sarcofaga, dicu, ca alimentele animale suntu mai usioru de mistuitu decat cele vegetable. Dar' si aci suntu in ratecire.

E adeveratu, ca unele specii de nutrimente vegetable, nu se solvescu asia iute in stomacu, ca si obicinuitele nutrimente animale, inse totusi obicinuitele alimente vegetabile se mistuescu mai usioru in stomacu, ca cele obicinuite alimente animale. Solutiunea inca nu e digestiune. Acésta a demonstratu-o Dr. Beaumont cu destule esperimente, care ne-amu pré estinde déca le-amu enumera aci. Digestiunea este unu procesu incalcit. Mancarea trebuie inainte mestecata si salivata — imbalita — in gura, in stomacu chimificata, absorbita de vasele sugatòrie, prelucrata prin ghindulele limfatice si in plumanii aerita, mai inainte de ce se potrivesce spre asimilarea cu tieseturile corpului. Déca percurge ea aceste diferite stadii ale procesului digestiunii, repede ori incetu, este in asemenare cu cvalitatea materiei, ce ea ni-o da in fine, de puçina insemnataate.

Epicureii si gurmanii, pastréza cete-odata carneia, pana-ce trece in putredire si atunci se numesce ea „cópta“ frageta si are unu mirosu greu de moscu, ce place dumnelor, fumet 'lu numesce Profesorulu Dunglison, care nu e alta decat miro-sulu inceputei putrediri. Ea atunci se mesteca usioru si se solve-sce in stomacu, inse neci decat nu se mistuesce usioru, ce se documentéza prin unu simtiu de greutate si de caldura pe langa stomacu cu aplecare spre somnu ori langedire si tiene unu timp dupa mancare. Acésta caldura si pornela de friguri o numesc medicii in ratacita parere, ca ea aru fi unu statu normalu — „friguri digestionali.“ Ele inse suntu friguri nedi-gestionali. O digestiune buna, nu cuuoscce aceste friguri si vegeta-rianii nu suntu neci odata supusi loru.

(Va urmá.)

M i s c e l e.

In contra arderei cu vitriolu — acidu sulfuricu — ne dă chemiculu si posesorulu de fabrica in Vien'a D. Albert Eckstein unu midiloci probătu prin multa esperintia la lucratorii sei cu acestu materialu si fără rationabilu dupa principiulu nostru in urmatoriulu modu: Partile atacate de vitriolu, de ar' fi insusi ochiulu, au mai antaiu de tōte se se stărgă bine prin o chartă bibula ori bumbacu uscatu ori vreo cărpa de pânza, dupa aceea érasă bine sterse prin o cărpa moiata in apa rece si bine stórsa, in fine cu apa rece spalate pâna atunci, pâna ce nu se mai simte mirosu acru. Dupa astfeliu de tractare se nasce numai o usioru trecatória rusiatia a partilor atacate, care multu in 12 ore fora neci o dauna dispare. — Este inse bine a se pază de a pune apa preste atacatele parti, mai inainte de ce aru fi fostu aceste bine sterse asia precum aretaramu mai susu, pentru-că vitriolulu déca vine preste elu apa, se inferbenta fără tare si poate ruină pelea cu totulu.

Inveninare prin altuitulu versatului. „Gazetta d'Italia“ scrie despre acést'a inveninare intemplata in Castiglione d' Oreia provinci'a Sien'a urmatóriele: „Unu comitetu romanu concesionatu de prefectur'a din Rom'a pentru altuitu, a tramsu pentru amintit'a comuna materia de altuitu — vaccina. — In 26 aprile au esecutatu medici afidati cu acést'a la 38 copii altuirea. Inse dupa decursulu timpului de incubatiune — pâna cându se ivescu pustulele — s'a aflatu, că in casele acele s'a importatul celu mai tristu alu toturor uvenineloru si a causatul infriosiate devastatiuni. Pre corporurile copiilor s'a formatu pustule si sgaibe si dupa vreo câteva dile muri nepot'a medicului, Irm'a Petessi, că victim'a altuitului morbu. De locu au relatatu medicii la oficiolatu despre acést'a si in 11 maiu a ordinatul tribunalulu din Muntepulciano autopsi'a cadavrului, cercetarea bolnavitilor si o ancheta. Din 38 altuiti suntu 29 inficiati si tocmai acei'a, cari au fostu altuiti cu döue din cele trei capse implete cu vaccina si tramise dela comitetulu romanu. Materialulu a fostu nesanatosu pentru-că probalminte s'a luatu dela vaca bolnava.“ Éta Domniloru cetitori, éta bunilor parinti, ce ne aduce un'a institutiune, care si-a traitu veaculu si care ni se demanda cu forț'a! — Cene va respunde pentru atât'a durere, ce s'a causatul parintiloru pentru perderea copiiloru sei in unu modu atâtua de infriosatu?

Redactoru: **Dr. P. Vasiliu.** † Editoru: **N. F. Negruțiu.**

Gher'l'a. Imprimar'a „Georgiu Lazaru.“ 1879.